

тому слугували живою і міцною силою між Росією та Західною Русю.

Важливість дослідження праці Федора Тітова також полягає в тому, що все його дослідження базувалося на архівних джерелах і є відображенням як політичного так і релігійного становища церкви на Українських землях.

Аналізуючи праці Ф. Тітова можна зробити висновок про стан православної церкви в Українських землях, яка посідала помітне місце в політичному, культурному й соціально-економічному житті українського народу. Тривалий період її роль у формуванні національної ідентичності українців штучно ігнорувалась, хоча церква завжди була вагомим засобом впливу на суспільну свідомість. Зміни режимів, політичних систем не змогли похитнути її авторитет, оскільки з нею асоціювалися духовні почуття людини. В періоди бездержавного існування українського народу церква підтримувала національно-творчі процеси і як суспільна організація з могутньою християнською ідеологією об'єднувала народ. Тому вивчення історії Православної церкви на теренах України має надзвичайне значення для відтворення цілісної картини минулого українського народу.

Використана література:

1. *Мозкова Н.* Київська духовна академія, 1819-1920: Філософ. спадок. – К.: “Книга”, 2004. – С. 320.
2. *Тітов Ф.* Императорская Киевская духовная академия в её трехвековой жизни и деятельности (1615 – 1915 гг): Историческая записка. – К.: “Гопак”, 2003. – С. 688.
3. *Тітов Ф.* Русская православная церковь в Польско-Литовском государстве в XVII – XVIII в. – Т. 1. Западная Русь в борьбе за веру и народность. – К., 1905. – С. 394.
4. *Тітов Ф.* Русская православная церковь в Польско-Литовском государстве в XVII – XVIII в. – Т. 2. Киевская митрополия-епархия в XVII – XVIII в. – К., 1905. – С. 481.
5. *Тітов Ф.* Стара вища освіта в Київській Україні 16 – поч. 19 ст. – К., 1924. – С. 433.
6. *Ткачук М.* Київська академічна філософія XIX – початку XX ст: методологічні проблеми дослідження. – К.: ЗАТ “ВІПОЛ”, 2000. – С. 248.

Проценко Е. Б.

Краматорський економіко – гуманітарний інститут

ФОРМИ, МЕТОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Сучасний період в українському суспільстві є періодом розбудови громадянського суспільства і в зв'язку з цим постає актуальною проблема формування цінностей взагалі та релігійних цінностей зокрема. Проблему формування певних релігійних цінностей неможливо аналізувати поза співвідношенням “держава – суспільство – релігія”.

За допомогою методу порівняльного аналізу спробуємо, з урахуванням попередніх позицій, дослідити проблему релігійних потреб та інтересів, які за сприятливих умов, можуть трансформуватися в соціальні цінності. З цього приводу відзначимо таку обставину. Філософією релігії та психологією релігії виявлено чимало фактів, які свідчать про те, що, в багатьох випадках, індивіди здійснюють такі вчинки та діяння релігійного спрямування, які здавалося б, є поза конкретними потребами і інтересами. За інших

випадків, молоді люди в шкільні і студентські роки, навіть й зовсім байдужі до релігії, прагнуть до збільшення, а не зменшення імпульсів, що надходять від вірувальної активізації. Є, до речі, різні наукові теорії з цієї актуальної проблеми, які, кожна по-своєму і на власний лад, розтлумачують згаданий феномен. Але, в основі більшості пояснень цього вірувального феномену, знаходяться чотири фундаментальних поняття – “потреба”, “емоція”, “мотивація”, “інтерес”. При цьому виникнення емоцій пов’язується з реалізацією мотиваційних сподівань, а забезпечення потреб на соціальному рівні, – з особистісним та груповим інтересом. Проблема співвідношення між потребою та інтересом посідає центральне місце в психології релігії, розпочинаючи з XIX ст., суто коли фундувалися підвалини німецької школи психіатрії (Е. Кречмер та ін.). Йшлося, і справедливо, про те, що потреба та інтерес складають внутрішню потенцію для започаткування мотиваційно-релігійних станів. Проте, жодна з цих теорій ефективно не використала наукові уявлення про окремі вірувальні емоції, і ще- не виписала належним чином істотні розбіжності, які існують між релігійними потребами та вірувальними інтересами.

Відомий дослідник релігії та релігійного досвіду В. Джеймс привернув увагу до того факту, що певний селективний процес керує особистісною увагою і психологічним сприйняттям і, таким чином, заважає розуму опрацьовувати з рівною можливістю зовнішні стимули. Ця складна проблема привернула до себе увагу зарубіжних психологів, релігієзнавців, соціологів. Особистісні інтереси було відмежовано від емоцій, моралі, поведінки, стимулів і, одночасно, класифіковано за властивостями та якостями, катексичними (з грецької мови *kathexo* – займати) орієнтаціями (А. Брілл, З. Фройд, В. Гордон, Г. Олпорт, В. Мак-Даугалл). Ретельно та різнобічно вивчивши експериментальним шляхом цю важливу проблему, психологи тільки абрисами, а не в достатньому обсязі, редукували особистісний інтерес до релігійних орієнтацій та потреб (дослідження здійснювалися і з тією віковою категорією індивідів, яка перебувала на стадії дитинства, отрочтва, юності та зрілого віку). Деякі з висхідних положень цього напрямку в психології є актуальними як для педагогів, так й для релігієзнавців та для соціальних філософів.

Здебільшого, батьки постають першими об’єктами, які катектуються з дитиною (залежність від дорослих у задоволенні потреб), займаються і релігійними, і філософськими питаннями. В подальшому – дитина засвоює ідеали сім’ї (дозволи, заборони, орієнтації, цінності). В кінцевому підсумку, динаміка особистості полягає в активній ролі катексиса та інтересу (вони різняться між собою), за допомогою яких індивід фундує у собі позитивні або негативні орієнтації на миттєві запити і потреби. Дехто з науковців вважає, що на першому місці у світі особистісних орієнтацій стоять потреби, а не інтереси. Якщо дитина зростає в релігійній сім’ї, то переймає, що є зрозумілим, від батьків і релігійний світогляд, і знання про віру. Спочатку дитина може проявляти зоровий та слуховий інтерес до окремих релігійних об’єктів, а також до їх контурних абрисів, які полегшують розпізнання церковних споруд і культових предметів (процес оволодіння зоровою, простірною та слуховою орієнтацією). Згодом, вже у школі, коли індивідуальна мотивація і поведінка редукуються до соціальних потреб, які закономірно пов’язуються з критичними моментами “боротьби за вживання” (відпочинок, навчання, праця, спорт), релігійний інтерес може, за певною мірою, змінитися. Проте, за концепцією Г. Олпорта, який заперечував домінування над інтересом тих потреб, що мають першочергове значення для підтримки життєдіяльності, на окремих етапах і за певних умов, особистий інтерес переважає, постає

імперативом соціальних мотивацій. Адже після того, зауважує Г. Олпорт, як рибак вийшов у море і піймав гарну здобич для задоволення своїх власних потреб, через деякий період, він раптом виявляє для себе, що йому надто подобаються маріністичні пейзажі (незалежно від ефективності та якості здобування грошей і харчів) [1, с. 457].

Зауваження Г. Олпорта є актуальним й сьогодні, також і по відношенню до релігійно налаштованої частини громадян сучасної України. Візьмемо, наприклад, віруючого студента. Попри все, інколи голодний та стомлений, він поспішає до церкви на Богослужіння. Молоді бізнесмени і підприємці, для яких задоволення життєзначущих потреб стає другорядним завданням, відвідують церкви і храми. Державні службовці, які іноді зловживають посадою, подекуди заходять до монастирів і церков, щоб дати милостиню і помолитися, а ще у думці або пошепки вимовити слова каяття. Дехто з осіб молодого віку, навіть не знаючи, що це таке, зараховує себе або до католицької, православної та деяких інших конфесій. Відстежується своєрідний релігійно-світоглядний синкретизм, злиття особистісного інтересу та мотивації з релігійними запитами і потребами церкви.

Протягом багатьох століть багато вчених та філософів досліджували проблему впливів на людину, можливостей для маніпулювання людиною та суспільством. Метою маніпулювання може бути прагнення здійснити власну вигоду або інтегрувати певні групи, верстви, колективи, або цілу спільноту для реалізації конкретної ідеї. В сучасному дослідницькому просторі можна виокремити такі школи, щодо технологій (сукупності правил, методів, методик та ін.) маніпулювання: психологічна школа (Р. Броун, М. Уолач, Г. Лебон, С. Московічі); соціологічна школа (Е. Аронсон, Г. Паккард), політична школа (А. Цуладце, Д. Богуш).

Маніпулятивні технології спрямовані на принципову зміну усталених стереотипів, формування нових міфів, очевидно, що при ретельному врахуванні потреб, інтересів, бажань конкретної групи, колективу, спільноти. Для здійснення таких маніпулювань, безперечно, використовуються люди, які знаходяться в самій конкретній групі або колективі.

Для реалізації певної мети необхідно, перш за все, спростувати існуючі уявлення, довести їх ненадійність. Так, наприклад, практично всі супротивники православ'я намагаються довести та продемонструвати його “застарілість”, “застиглість”, абсолютно ігноруючи “сходження” національних та релігійних традицій українського народу. Так зване “багатоконфесійне поле” в сучасній Україні має в собі певну загрозу: при існуванні багатьох (фактично – невідомих за змістом та спрямованістю) конфесій людині (особливо молодій) важко зорієнтуватися, важко здійснити вибір. Тому, в багатьох випадках, вибір робиться не за змістом релігійних цінностей, а за формою їх пропагування.

Дійсно, сучасні неорелігійні рухи намагаються відшукати саме нові форми для захоочення нових віруючих (нетрадиційні форми молитви; більш вільне спілкування поміж самими віруючими; спроби домінування над свідомістю та ін.). В цьому аспекті відбувається формування міфів, в тому числі сакралізація певних постатей (Крішна, Будда); створення та культивування образу “ворожих” релігій (православ'я). В сучасності відбувається невидима війна з використанням латентних інформаційно-психологічних впливів, метою якої є нав'язування нових релігій, нових цінностей, нових форм поведінки, стереотипів сприйняття. Йдеться про глобальний інформаційний простір, активними діячами якого є США, Велика Британія, Франція. Так, наприклад, асигнування

Інформаційного агентства Сполучених Штатів (ЮСІА) в період з 1954 р. до 1986 року збільшилися в 10 разів. За даними ЮНЕСКО потік інформації з розвинутих країн до молодих держав Азії, Африки та Латинської Америки, де проживають дві третини людства, в сто разів більше ніж потік, що йде в зворотньому напрямку. Йдеться не тільки про інформацію суто релігійного характеру, але й про демонстрацію матеріалів (науково-популярних та розважальних програм, художніх фільмів), що в прихованому вигляді містять новітні релігійні цінності. XXI століття – це вже не протистояння ідеологій, а протистояння культурних, релігійних, а в цілому – ціннісних впливів. Це вже не шпенглерівський “діалог культур”, а прагнення до володіння свідомістю.

В цьому процесі - володіння свідомістю особливо акцентується вірувальний дуалізм, наявний в релігійному інтересі, який складає морально-свідомісну основу для особистісного вибору, орієнтації та цілепокладання. З одного боку, релігійний інтерес, перш за все, зі сторони мирського загалу, стимулює мотивації, спрямовані на інтелектуально-творче пізнання та усвідомлення віри, богослов'я, церкви. Тобто, в індивідуальному покликанні, інтерес відіграє пріоритетну роль у реалізації вірувальних запитів і потреб, збуджуючи унапрямлєність до церковного лона. Для доведення цього можна відшукати переконливі факти та аргументи, і тому судження на користь зазначеної точки зору виглядають достатньо обґрунтованими, особливо, якщо до уваги береться осмислення цього визначення релігійного інтересу. Інтерес взагалі, а релігійний зокрема, може бути основним джерелом орієнтації та мотивації, притому, в дуже широкому свідомісному діапазоні: від задоволення природних потреб (їжа, здоров'я, помешкання, сон, шлюб) до реалізації соціальних потреб інтелектуального значення (вірування, гра, наука, покликання, творчість). Інтерес до віри, до Церкви дозволяє юнакам та дівчатам, здебільшого учням старших класів і студентській аудиторії, встановлювати та зберігати певні відносини з проповідниками, насамперед через те, що така людина репрезентує якнайбільше привабливі релігійно-моральні орієнтації. Релігійний інтерес є спрямованим до віри, церковних відносин, богословських знань, особистісних контактів, до певних звичаїв та обрядів.

З другого боку, цим визначенням актуалізується та складова релігійного інтересу, яка репрезентує церковні орієнтації на зовнішню соціальну структуру. Мотивовані цим інтересом, форми церковної діяльності складають фундамент для зведення ідейного каркасу світського призначення. І справді, у самому загальному усвідомленні смислу цього слова, релігійні орієнтації та спрямування, ініційовані особистісним або колективним інтересом певної конфесії, спонукають їх до активізації багатоваріативних відносин з державою і суспільством. Ця багатоваріативність впливає на весь соціокультурний простір сучасної України, може призвести як до стабілізації, так й дестабілізації, радикальних змін в соціумі. Держава і церква виконують різні ролі в суспільстві. Так, держава впливає на людину через різні інституції – економічні, правові, політичні та ін., а церква – завдяки релігійно-моральним, духовним впливам. Точкою “перехрестя” завжди є, була й буде людина. Як підкреслює Л. Г. Конотоп, осмислення соціокультурного простору в Україні “...потребує поглиблених досліджень в плані філософського обґрунтування методологічних проблем релігієзнавства, посиленої праці над релігієзнавчими термінами, такими як “віра”, “релігійна діяльність”, “совість”, “релігійні переживання”, “релігійний досвід” та інш. Інтегративний підхід щодо кола вищезазначених проблем й виявляє проблему ЛЮДИНИ як в її історико-філософському, так і в релігієзнавчому осмисленні,

спрямовує до пошуку методів, нових підходів для виховання, формування нових світоглядних орієнтацій; інтенціональних над-особистісних структур, які знаходяться в основі мотивації вчинків особистості, спільності, спільноти, суспільства”[2, с. 344-345]. На таких засадах будуються віра, культура та політика. Окремий напрям діяльності священнослужителів – виховна та педагогічна робота з паствою, до якої застосовуються методи так званої “активізації інтелекту”. Місіонери, передусім, проповідники християнської віри, які враховують інтереси багатьох верств населення, та й, додам, просто захоплення і цікавість, відкривають вищі і середні релігійні заклади, засновують недільні школи та періодичні видання, освячують світські церемонії і читають публічні лекції. На святкові церковні заходи, що організуються з нагоди відзначення іменних дат або біблійських подій, запрошуються представники Секретаріату Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, міністри і політичні діячі (списки, як правило, не афішуються). Останнім часом релігійний інтерес зосереджується, додатково, на арендній, благодійній, інвестиційній, комерційній, спонсорській практиці. Одночасно він, вже як реалізована орієнтація та мотивація, проник на радіо і телебачення, а також на аудіо- та відеокасети, компакт-диски, щоб з використанням засобів масової інформації розширити для себе аудиторію глядачів і слухачів. Констатується, власне, що коли узагальнити результати еволюції релігійного інтересу в Україні з боку церковних інституцій, тоді стає цілком очевидним, що відбувається “легалізація” релігійних доктрин в державному бутті і суспільному вимірі, що забезпечує фундамент для існування певних орієнтацій молодого покоління.

Деякі важливі світоглядні факти, що впливають на процес соціалізації релігійного інтересу, як з боку молоді, так і з боку церкви є, розуміється, загальними. Серед них – духовно-світоглядна еволюція, виробничо-економічні умови, освітньо-культурні впливи, етнічні та правові відносини, обсяг і розмаїття релігійної стимуляції, яка отримується як від ближнього, так й далекого оточення, водночас – ставлення держави і суспільства до багатоваріантних форм церковної пропаганди. Йдеться про новий тип взаємовідносин між церквою та державою, його можна назвати координаційним варіантом їх співіснування. Рівноправна церква в рівноправній державі – це ідеальний варіант їх взаємовідносин в громадянському суспільстві. Безперечно, що протиріччя поміж конфесіями існували й, очевидно, будуть існувати. Найголовнішим аспектом їх врегулювання є взаєморозуміння, толерантне ставлення однієї конфесії до іншої, до держави, й – навпаки, держави до розмаїття конфесій в Україні. Безперечно, ні церква, ні релігійні організації не мають права розвивати політичну діяльність (але, окремі представники будь-якої конфесії, очевидно, можуть брати участь в політичних процесах).

Координаційне співіснування й є свого роду паралельним співіснуванням. При такому співіснуванні необхідною є особлива увага до міжконфесійних проблем, взаємовідносин національних меншин, увага до регіональних відмінностей, етносоціальних та політичних аспектів. Особлива увага в цих процесах мусить приділятися молоді, формуванню її потреб, інтересів, її “включеності” до соціального буття. При цьому, часто звучать з боку історичних церков пропозиція не допускати в Україні якихось нових нетрадиційних релігійних течій, законодавчо забезпечити існування лише традиційних церков, а то й однієї – Церкви Московського Патріархату. Але такі заклики не лише суперечать міжнародним правовим документам про свободу релігії, під якими стоїть підпис і України, а й ігнорує суверенність особистості громадянського суспільства” [3,

с. 20]. Отже, йдеться про потреби та інтереси самої молоді, а не про те, що саме їй пропонується.

В такий спосіб, тільки релігійна потреба та релігійний інтерес, особливо по відношенню до віри, мають можливості для забезпечення стійкої уяви в ході пізнання та усвідомлення процесів, станів і феноменів релігійної сфери в бутті соціуму. В такий спосіб, релігійна потреба та релігійний інтерес є основою для формування одухотвореного ставлення до Універсуму в цілому, енергійності людини та енергійності всього існуючого. Творець, окрім світу матеріального, створив і духовний світ. Духовний світ – це енергійні проекти, “форми”. Людина або спільнота теж мають своїм завданням створення нових “енергій”, можуть додавати їх до світу духовності. Всі боги та святі, від старогрецьких богів на Олімпі, до Ісуса Христа, пророка Магомета та Крішни являють собою енергійні (духовні) сутності. Духовність, як ми підкреслювали вище, є якістю трансцендентно зорієнтованої свідомості. Як й все інше, свідомість мусить розвиватися, а в цьому розвитку взаємодіють релігійні, моральні та естетичні фактори. Тому й не можна говорити, а тим більше наполягати на пріоритетності певної релігії щодо проникнення до таємниці Абсолютного, тому що йдеться про духовну діяльність, про емоційну розвиненість людини. Без емоційного збудження та стійкого інтересу унеможливаються мистецтво, наука, творчість. Творча особистість, щоб повернути молодь до лона церкви, має зазнати під час проповіді стану натхнення, набути здатності “втратити минуле і майбутнє”, вміти керуватися справжнім моментом “релігійних миттєвостей”. Відмінність між вірувальним натхненням і церковною дійсністю можна уподібнити з читанням і написанням художніх книг, або спогляданням та будівництвом церковних споруд. І тому, відвідування церкви можна визнати набуттям певного емоційного стану, якщо при психологічній діагностиці особи молодого віку буде встановлено, що Він або Вона знаходяться у стадії імпровізації та натхнення. За умов, в яких є відсутнім подальший розвиток щойно згаданих станів, гальмується поглиблене проникнення мислення з допомогою збереження стійкого інтересу в різнопланові сутності, релігійні смисли та положення.

Слід зазначити, що віра і релігійна мораль унормовують для молоді спеціальну групу інтересів-пропозицій, до яких, як очікується, має бути звернена особистісна або колективна увага. У своїй загальній сукупності – це типи ціннісних орієнтацій, що можуть інтерпретуватися в термінах бажаних спрямувань інтересу юнаків та дівчат до віри, об'єктів відвідування, релігійної культури, благочинних діянь (процесів і станів), теології. З використанням такої технології певні конфесії прагнуть утворити довкола себе інтелектуальну силу вірувального магнетизму та орієнтаційного притягування. Принципово важливою для Церкви як інституції є мораль. Релігійні цінності, які пропонує церква, теж очікують від молоді зустрічних інтересів, мотивацій, орієнтацій. Релігія покладається на ймовірність їх двобічного контакту і, одночасно, на те, що ця інтелектуально-моральна зустріч закінчиться обоюстороннім єднанням. З боку церкви та релігії є мистецькі відшліфованими діяльнісні, вірувальні, літургійні, інтелектуальні, культурні, ритуальні, церемоніальні, та деякі інші ціннісні орієнтації. Їх пріоритетним завданням слід визнати, без усякого сумніву, спочатку “магнетизацію” інтересів, доведення психіки до емоційного стану, а вже згодом, після завершення попередньої роботи, трансформацію стійкого інтересу в конкретну, актуальну орієнтацію.

Причини релігійного відродження прості. Фактично три соціальні фактори вплинули на динаміку змін у релігійній царині. Спершу політика, яка звернулася до історичних основ

об'єднання української спільноти. По-друге, особистісна і колективна свідомість, яка прагне відродити віру батьків. Не випадковим є й рішення про побудову на о.Хортиця церкви екуменічного напрямку, про що свідчить відправа, яка здійснювалася як православною церквою, так й представниками греко-католицької. На нашу думку, ідея створення єдиної церкви є плідною в сучасному соціокультурному просторі України в зв'язку з пошуками основ об'єднання спільноти – спільноти – суспільства. Зрозумілим є те, що це – ще не технології, які передбачають використання всієї сукупності правил, методів, методик впливу. Це поки ще ідея, але ідея, яка потребує розробки саме технології впливу. Зрештою, пошуки релігійних місіонерів на дистанції “Захід – Схід”.

Ці висновки мають під собою реальні підстави. Політика минулого, надто зайнята боротьбою за державну владу, проголосила свободу віросповідань (що є позитивним), але, водночас, майже вільну імміграцію в Україну закордонних релігій. Схаменувшись, зрештою, політична еліта залучила християнство (особливо, три гілки – греко-католики, римо-католики, православні) до відродження української мови та національної культури. І до всіх цих складних перипетій безпосередньо або опосередковано була причетною релігійно налаштована українська молодь. Конкуренція на терені затвердження віри, боротьба за церковні споруди, помпезність культових обрядів і церемоній, але замкненість деяких теологічних дисциплін, спричинили болісний процес втаємничених релігійних переорієнтацій. Щось аналогічне, але з певними варіаціями, трапилося з кримськими татарами. Репатріювавшись із сім'ями до Криму (450 тис. чол.), вони опинилися у надзвичайно скрутних обставинах, без житла і харчів, води та шкіл. Саме з побутових умов спочатку виникли соціально-релігійні орієнтації молоді на Аллаха і Туреччину, яка унеспроможнилася аж ні до чого, окрім обіцянок, а вже потім – на самогуртування і самодопомогу, в тому числі й освітньо-релігійну.

Загальновідомо, що в Україні відбувався та відбувається певний релігійний еkleктизм на основі багатьох вчень, схильних до механічного поєднання в одній системі кількох вірувально несумісних, інколи безпринципно взятих і змішаних, органічно суперечливих “теорій земного світу”. Але клейковиту масу цього поєднання християнська віра запозичила від соціальної філософії. Це були досить примітивні уявлення про суспільну мораль. І саме через це, вірогідно, для широкого загалу богословів виявилось надто складним по-справжньому розібратися в тому, що релігійна та соціальна мораль – це є різні речі. Індивідуальна мораль, в багатьох випадках, не завжди витримує натиск монопольної регуляції, насамперед той, що здійснюється деякими віровченнями на поведінку релігійно налаштованих людей. Стрімкий прорив у 90-их роках на релігійний простір України західно-християнського доктринерства (вважаємо, що це є якнайбільше точний вираз) приніс для деяких церковних конфесій небувалий для них ідейний успіх. Але вже згодом, після багатьох серйозних протиріч, які позначилися на темпах релігійного входження до віросповідувальної сфери суверенної України, проявили себе більш впевнено та наочно.

Єдність або інтеграція християнської віри – це важлива справа для сучасної України. Важливим є те, що в християнській доктрині постійно актуалізується проблема релігійної моральності. Християнська доктрина містить у собі принципово важливе релігійне вчення про те, як треба діяти і жити, що вважати добром і злом, або як любити Всевишнього та Ісуса Христа. У світських проповідях більшості християнських місіонерів вищезгадане повчання можна процитувати так: “Живу в надії, яку мені надає Бог. Мужньо і терпляче переноси випробування. Намагаюся своїми добрими справами наблизити царство Боже”

(яке саме? до кого саме або куди?). Звичайно, досвідченим християнським богословам дещо відомо про Царство Боже. Воно поділяється на земне (гармонія з духом) і небесне (для праведників це рай).

Взагалі, якщо розглянути інтерпретації цього передусім, у релігійній філософії, то слід зазначити, що шляхи досягнення гармонії духу, душі та тіла гармонія добра – це ідея Всевишнього Бога, за християнським вченням. Бог завжди виступає як “Інший”, як “Іншість”. Віруюча людина завжди виступає як співрозмовник Бога, як Його “співтворець”, за висловом відомого російського філософа, який розпочинав свою діяльність в Києві, М. Бердяєва. Людина, як і Бог, творить духовність, створює нові смисли, а не тільки “означає” світ. (М. Бердяєв, Л. Шестов, С. Франк та ін.). Цілком справедливою є думка Л. Г. Конотоп про те, що “життя – це творчість, самотворчість, це творення смислів, занурення в них. Дюдини співвідноситься не з суспільством, не з спільнотою, а з самою собою, зі своїм власним “Я”. Тому і добро, і зло знаходяться не в Світі, а в душі людини, Бог, згідно, з Л. Шестовим, взагалі, знаходиться над добром і злом. Тому і наше життя є таким, яким є наше ставлення до нього”[4, с. 96].

Підводячи підсумки, треба зазначити, що освоєння та засвоєння релігійних цінностей не тільки розкривають процесуальність таких цінностей, але й вказують на рівень їх присвоєння; саме ж це присвоєння є органічно пов’язаним з процесами вироблення, використання та розповсюдження морально релігійних цінностей. Релігійний вибір сучасної української молоді може здійснюватися не за змістом релігійних цінностей, а за формою їх пропагування. Такий стан потребує наполегливої діяльності православної Церкви як інституції щодо відтворення основ української національної культури.

Використана література:

1. Философский энциклопедический словарь. – М.: “Советская Энциклопедия”, 1983. – С. 840.
2. Конотоп Л. Громадянське суспільство: історико-філософський і релігієзнавчий аспекти його осмислення. – в кн.: Державно-церковні відносини в Україні у контексті сучасного європейського досвіду. – К.: ВІП, 2004. – С. 356.
3. Козырев Ф. Христианская идея образования до и после Руссо // Религиоведение. – 2004. - №4. – С. 18-28.
4. Конотоп Л., Швед З. Слов’янська релігійна філософія: головні особливості та динаміка руху ідей. – Київ: Літера ЛТД, 2006. – С. 320.

А н н о т а ц и я

Стаття посвячена аналізу форм, методів и технологій формування релігійних цінностей молоді в сучасній Україні.

***Фенно І. М.
КНУ імені Тараса Шевченка***

ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ВЧЕННЯ ХРИСТІЯНСЬКИХ ЦЕРКОВ

Стаття присвячена аналізу екологічних аспектів християнського соціального вчення, що є основою для взаємодії екології та християнства. Автор досліджує еколого-теологічні